

Andreja Šimičić

Monografija kao umjetničko djelo

KATARINA HORVAT-LEVAJ, MARGARETA TURKALJ PODMANICKI,
Palača Slavonske generalkomande u Osijeku /
The palace of the Slavonian General Command in Osijek
 (edicija Mursa aeterna, 8.), Zagreb – Osijek: HAZU,
 Zavod za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku, Sveučilište
 Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, 2019., 237 str.

ISBN 978-953-347-324-6

Kao osma knjiga nakladničke serije *Mursa Aeterna* Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti uz sunakladnika Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, tijekom 2019. objavljena je monografija *Palača Slavonske generalkomande u Osijeku* autorica Katarine Horvat-Levaj i Margarete Turkalj Podmanicki.

U predgovoru urednik monografije akademik Andrija Mutnjaković palaču Slavonske generalkomande stavlja u kontekst fortifikacijske arhitekture koja se razvijala sa znanošću i umjetnošću ratovanja, podsjećajući da je osječka Tvrđa koncipirana u smislu Vaubanove fortifikacijske arhitekture. Ističe da je palača Slavonske generalkomande nositeljica novoga baroknog identiteta grada, koja nadilazi arhitektonski i kiparski značaj te postaje jezgra i dominantna urbanističkog oblikovanja grada. Autorice monografije u uvodu nastavljaju diskurs urednika, parafrazirajući naslov predgovora *Essek kao umjetničko djelo* u *Palača Slavonske generalkomande kao umjetničko djelo*. Uz zahvalu urednicima edicije, ističu ustanove i projekte koji su omogućili istraživanja, obradu i valorizaciju palače: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, Institut za povijest umjetnosti te Hrvatsku zakladu za znanost.

Raskošno opremljena dvojezična monografija, kako i dolikuje jednoj od najvažnijih palača barokne Tvrđe podignutoj po narudžbi Ratnog vijeća u Beču tijekom 18. stoljeća, uz opsežan autorski tekst obiluje kvalitetnim fotografijama, nacrtima i 3D rekonstrukcijama. Središnji dio teksta mono-

grafije podijeljen je u šest poglavlja i zaključak s opsežnim bilješkama, ukupno 311. U osmom poglavlju objavljeni su podaci o dokumentima o palači te transliteracija i prijevod najvažnijih dokumenata, kronološki od 1701. i osnivanja Slavonske generalkomande do 2018. U posljednjem, devetom poglavlju objavljeni su upotrijebljeni izvori, literatura te mrežni izvori. Posebna su vrijednost monografije abecedno kazalo imena te kazalo lokaliteta i spomenika.

Za vrednovanje arhitekture palače i njezine urbanističke važnosti nužno je razumjeti nastanak i razvoj institucije Generalkomande te izgradnju Tvrđe od oslobođenja Osijeka od Osmanlija 1687. do dovršetka izgradnje tvrđave i grada 1730-ih godina. Zbog toga autorice kratko predstavljaju razvoj i ulogu Vojne granice i generalata, zatim instituciju Generalkomande te opširnije prikazuju planiranje i tijek izgradnje Tvrđe, naglašavajući ulogu princa Eugena Savojskog, njegovih vojskovođa i inženjera. Poglavlje o izgradnji Tvrđe završava kratkim izlaganjem o izgradnji palače Generalkomande i sjedišta Glavne straže. Uvod je to u interpretaciju prostorne organizacije palače Generalkomande i analizu sačuvane arhitektonske plastike, dekoracije i opreme prostorija. Autorice nude rekonstrukciju tijeka gradnje i faza izgradnje tijekom 18. stoljeća. Palača je imala dvojaku funkciju te je uz sjedište vojne uprave (predstavništva Dvorskoga ratnog vijeća i Dvorske komore iz Beča) do 1774. bila i stan komandanta Slavonije, što dodatno objašnjava potrebu za izgradnjom pomno osmišlje-

ne suvremene palače. Autorice su se u tekstu osvrnule na generale stanare, istaknute vojskovođe i redom pripadnike srednjoeuropskoga visokog plemstva, koji su ostavili trag na gradnji i uređenju palače.

Istraživanja projekta izgradnje nisu ostala na čitanjima dostupnih nacрта, već su proširena prema otkrivanju mogućega uzora gradnje palače i izvora dekorativne plastike. U prvom redu to su rezidencijalne bečke palače, projektirane po uzoru na talijansku arhitekturu 16. i 17. stoljeća, a istražena su rješenja višebrodnog vestibula sa stupovima. Tema portala s atlantima, kao simbolični najvažniji dio osječke palače, nametnula se kao mala cjelina unutar teksta monografije: objavljena su ishodišta teme i tipovi građevina na kojima je primjenjivan (uglavnom palače od državne i političke važnosti). Postavljajući pitanje atribucije, autorice slijede tezu austrijskoga povjesničara barokne arhitekture Hellmuta Lorenza da su pri izradi važnih projekata i narudžbi sudjelovali razni stručnjaci svojih područja te ne treba niti tražiti jednog autora. Stoga daju iscrpan pregled arhitekata, inženjera i graditelja angažiranih zbog projektiranja i izgradnje palače Slavonske generalkomande.

Novosagrađena palača utjecala je na obnovu i izgradnju u okolini, ali i šire – u pograničnom području Habsburške Monarhije, te se u zasebnom poglavlju pokušalo predstaviti: zgradu Gradske straže i kuću Kostić u Tvrđi, portal palače Petrasch u Olomoucu (Češka) i palaču sjedišta Banatske generalkomande u Temišvaru.

Na kraju, predstavljena je sudbina palače tijekom 19. i 20. stoljeća. Preseljenjem vojne uprave u Petrovaradin osječka je palača izgubila svoju reprezentativnu funkciju i postala vojarnom. Tu je funkciju zadržala sve do zadnje četvrtine 20. stoljeća, a tijekom vremena dolazilo je do manjih ili većih zahvata u arhitektonskoj strukturi palače. Osim izvedenih zahvata, autorice su analizirale i one sačuvane samo u planovima. Posebno je naglašena degradacija palače tijekom 1930-ih godina te je stavljena u povijesni i politički kontekst (podsjećajući i na rušenje gradskih bedema između 1923. i 1926.). Kraj poglavlja posvećen je kratkom pregledu konzervatorsko-restauratorskih istraživanja koja su rezultirala kvalitetnom obnovom pročelja palače u skladu s konzervatorskim smjernicama.

Unutar korica zaštićenih karakterističnim smeđim omotom edicije s istaknutom fotografijom portala palače, javnosti je predstavljena osječka palača koja stoji uz bok srednjoeuropskim baroknim zdanjima, čiji su naručitelji i graditelji umjeli postojeća suvremena tipska rješenja fino prilagoditi lokalnim uvjetima. Uz vrijedan prikaz dosadašnjih istraživanja dopunjenih novim spoznajama (autorice se koriste novim izvorima istraženima u Ratnom arhivu u Beču), posebno se ističe bogati ilustrativni materijal, po čemu je edicija već prepoznata. Objavljene su fotografije koje iz zraka detaljno prikazuju današnje stanje pojedinih dijelova Tvrđe i fotografije detalja unutrašnjosti i pročelja, stare fotografije iz osječkih baštinskih ustanova; kao kvali-

tetna ilustracija opisa posebno se ističu planovi i nacrti palače i Tvrđe iz 18. i 19. stoljeća te vrijedne 3D rekonstrukcije. Komparativni materijal također je bogato ilustriran fotografijama i nacrtima. Pred znanstvenu i širu publiku predana je zaokružena studija o jednoj zgradi i njezinu sveobuhvatnom kontekstu – reprezentativna palača producirala je još jedno vrijedno umjetničko djelo. ✕